Pregledni naučni rad
UDK:364.65:316.774-053.3/.6
DOI:10.7251/ZND2601676I

PRAVNI, VIKTIMOLOŠKI I MEDIJSKI IZAZOVI U VEZI AI-SINTETIZOVANIH PRIKAZA ZLOSTAVLJANJA DJECE KAO NOVI OBLIK RIZIKA

***Vesna Iliktarević, MA*[323]**
doktorand na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci

***Mr. iur. Filip Novaković*[324]**
doktorand na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici

Apstrakt: *Tehnološki razvoj vještačke inteligencije transformiše ne samo digitalnu industriju i komunikacione obrasce, već i prirodu savremenog kriminaliteta. Među posebno zabrinjavajućim pojavama izdvaja se sintetički materijal seksualnog zlostavljanja djece (synthetic CSAM), koji obuhvata kompjuterski generisane slike i deepfake video-zapise što realistički simuliraju seksualnu eksploataciju maloljetnika. Iako takav sadržaj ne mora uvijek uključivati identifikabilnu stvarnu žrtvu, njegov vizuelni realizam, društveni učinak i potencijal za normalizaciju seksualnog nasilja nad djecom proizvode ozbiljne pravne i viktimološke posljedice. Rad analizira sintetički CSAM kao novi oblik digitalnog rizika, sa posebnim osvrtom na njegovu krivičnopravnu relevantnost, difuzne oblike viktimizacije i izazove medijskog izvještavanja. Posebna pažnja posvećena je djeci i mladima, kako u ulozi potencijalnih žrtava sekundarne viktimizacije, tako i u ulozi subjekata krivičnopravnog rizika. Ukazuje se na potrebu interdisciplinarnog i normativno preciznog odgovora društva i institucija.*

Ključne riječi: *sintetički CSAM, vještačka inteligencija; djeca i mladi u riziku, viktimologija, medijska etika.*

Uvod

Razvoj generativne vještačke inteligencije (AI) otvorio je novo poglavlje u razumijevanju digitalnog kriminaliteta, posebno u oblastima u kojima tehnologija omogućava proizvodnju sadržaja koji oponaša ili simulira najteže oblike povrede ljudskog dostojanstva. Među takvim pojavama posebno zabrinjava sintetički materijal seksualnog zlostavljanja djece (synthetic CSAM), koji, iako ne mora nužno uključivati neposredno zlostavljanje identifikabilnog djeteta, proizvodi ozbiljne pravne, viktimološke i društvene posljedice. Ovaj fenomen ne dovodi u pitanje samo adekvatnost postojećih krivičnopravnih normi, već i tradicionalna shvatanja žrtve, štete i granica kažnjivosti u savremenom pravu.

Predmet ovog rada jeste analiza sintetičkog CSAM-a kao novog oblika digitalnog rizika, sa posebnim osvrtom na njegovu krivičnopravnu relevantnost, viktimološke implikacije i izazove

[323] Master komunikolog, doktorand na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci. Slobodna novinarka i članica Udruženja BH novinari. E-mail: vesna.iliktarevic@gmail.com.

[324] Magistar prava, doktorand na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici (uža naučna oblast: Krivično pravo). Dopisni član Bosanskohercegovačko-američke akademije umjetnosti i nauka. Član Međunarodnog udruženja za kazneno pravo (AIDP / IAPL), Udruženja pravnika Republike Srpske, Viktimološkog društva Srbije i Hrvatske udruge za europsko kazneno pravo. E-mail: filip.novakovic.acc@gmail.com; ORDIC iD: https://orcid.org/0000-0001-9979-5824.

medijskog izvještavanja. Polazi se od stava da problem ne leži u vještačkoj inteligenciji kao tehnologiji samoj po sebi, već u njenoj zloupotrebi od strane pojedinaca i kriminalnih mreža koje takve alate koriste za proizvodnju, distribuciju i konzumaciju seksualizovanih prikaza djece. U tom okviru, cilj rada jeste da pokaže zbog čega sintetički CSAM zahtijeva odlučan, ali pažljivo balansiran normativni i društveni odgovor, utemeljen na zaštiti djece i mladih kao posebno ranjive kategorije u digitalnom okruženju.

Pojmovno određenje i krivičnopravna relevantnost sintetičkog CSAM-a

Pojam sintetičkog materijala seksualnog zlostavljanja djece (*synthetic child sexual abuse material* – synthetic CSAM) odnosi se na vizuelne i audiovizuelne prikaze koji su u potpunosti ili pretežno generisani upotrebom sistema vještačke inteligencije, a koji realistički simuliraju seksualnu eksploataciju djece i maloljetnika. Za razliku od „klasičnog“ CSAM-a, čije postojanje nužno pretpostavlja prethodno izvršeno krivično djelo nad konkretnim djetetom, sintetički CSAM ne mora uključivati neposrednu fizičku povredu identifikabilne žrtve. Upravo ta razlika predstavlja osnovni izvor savremenih krivičnopravnih dilema, jer dovodi u pitanje tradicionalnu vezu između krivične odgovornosti i postojanja konkretne individualne štete (Ashworth, 2013; Husak, 2008).

U tradicionalnom krivičnopravnom shvatanju, inkriminacija djela vezanih za dječju pornografiju opravdava se prvenstveno zaštitom djece od seksualne eksploatacije, kao i sprečavanjem sekundarne viktimizacije putem ponovljene distribucije snimljenog zlostavljanja (Gillespie, 2018). Međutim, pojava AI-generisanih prikaza dovodi u pitanje pretpostavku da je fizička povreda djeteta *conditio sine qua non* krivičnopravne reakcije. Umjesto toga, fokus se pomjera ka zaštiti apstraktnih pravnih dobara, kao što su dostojanstvo djeteta, normalan psihoseksualni razvoj maloljetnika i javni moral, čime se sintetički CSAM uklapa u širi koncept krivičnih djela apstraktne opasnosti (Simester & von Hirsch, 2011). Krivičnopravna relevantnost sintetičkog CSAM-a ne proizlazi isključivo iz pitanja da li je određeno dijete „zaista“ zlostavljano, već iz potencijala ovakvog sadržaja da normalizuje seksualno nasilje nad djecom, podstiče devijantne seksualne obrasce ponašanja i stvara potražnju za stvarnim materijalom seksualne eksploatacije (Ost, 2009; Quayle & Taylor, 2003). U tom smislu, sintetički CSAM funkcioniše kao kriminalni supstitut, ali i kao katalizator za realne oblike seksualnog nasilja, čime prelazi granicu puke fikcije i ulazi u sferu društveno relevantne štete (Feinberg, 1984).

Dodatni problem predstavlja činjenica da se modeli vještačke inteligencije često treniraju na velikim bazama javno dostupnih slika i video-zapisa, uključujući i prikaze djece, što otvara pitanje sekundarne i difuzne viktimizacije. Time se briše jasna granica između potpuno izmišljenog sadržaja i sadržaja koji, iako sintetički generisan, nosi prepoznatljive karakteristike stvarnih maloljetnika, dodatno komplikujući primjenu postojećih krivičnopravnih normi zasnovanih na distinkciji između stvarnog i fiktivnog (Citron & Chesney, 2019). Iz perspektive savremenog krivičnog prava, sintetički CSAM se stoga može posmatrati kao normativni izazov koji zahtijeva preispitivanje tradicionalnih elemenata krivičnog djela, naročito pojma žrtve, prirode štete i granica kažnjivosti. Ova pitanja postaju posebno osjetljiva kada su u fokus stavljeni djeca i mladi, ne samo kao objekti zaštite, već i kao subjekti potencijalnog krivičnopravnog rizika, što opravdava potrebu za balansiranom, ali odlučnom normativnom reakcijom (Duff, 2018).

Klasični elementi krivičnog djela i problem odsustva „stvarne“ žrtve

Jedno od centralnih pitanja koje pojava sintetičkog materijala seksualnog zlostavljanja djece postavlja pred krivično pravo odnosi se na primjenjivost klasičnih elemenata krivičnog djela u situacijama u kojima izostaje neposredna fizička povreda konkretnog djeteta. Tradicionalna konstrukcija krivičnih djela seksualne eksploatacije djece polazi od pretpostavke postojanja jasno

identifikabilne žrtve čiji su tjelesni i psihički integritet povrijeđeni izvršenjem djela. Kod AI-sintetizovanih prikaza ta pretpostavka biva dovedena u pitanje, što izaziva doktrinarne i praktične dileme u pogledu samog pojma štete i granica krivičnopravne intervencije (Ashworth, 2013; Duff, 2018). U klasičnom krivičnopravnom modelu, *actus reus* se manifestuje kroz konkretno ponašanje koje proizvodi zabranjenu posljedicu, dok *mens rea* obuhvata svijest i volju počinioca u odnosu na tu posljedicu. U kontekstu sintetičkog CSAM-a, materijalni element djela ne sastoji se u neposrednom seksualnom zlostavljanju djeteta, već u proizvodnji, distribuciji, pribavljanju ili posjedovanju vizuelnog sadržaja koji realistički simulira takvo zlostavljanje. Time se krivičnopravni fokus pomjera sa posljedice u užem smislu ka samom ponašanju kao izvoru apstraktne društvene opasnosti, što je karakteristično za krivična djela apstraktne opasnosti (Simester & von Hirsch, 2011).

Problem odsustva „stvarne“ žrtve naročito dolazi do izražaja u raspravama o legitimnosti kažnjavanja. Jedan dio doktrine upozorava da krivičnopravna sankcija bez dokazive individualne štete može dovesti do širenja krivičnog prava u sferu moralne osude i simboličke represije (Husak, 2008). Međutim, ovakvo shvatanje zanemaruje činjenicu da savremeni krivičnopravni sistemi već dugo poznaju čitav niz krivičnih djela sa apstraktnom opasnošću, kod kojih se šteta ne vezuje za konkretnu povredu, već za normativnu procjenu da određeno ponašanje po svojoj prirodi povećava rizik po zaštićeno pravno dobro (Feinberg, 1984). U tom smislu, sintetički CSAM se može uporediti sa krivičnim djelima koja inkriminišu posjedovanje određenih opasnih predmeta ili materijala, bez potrebe dokazivanja njihove neposredne upotrebe ili nastupanja konkretne štete. Zaštićeno pravno dobro u ovim slučajevima nije pojedinačno dijete kao identifikovana žrtva, već kolektivni interes zaštite djece kao posebno ranjive društvene grupe, kao i očuvanje temeljnih društvenih normi koje seksualnu eksploataciju maloljetnika smatraju apsolutno neprihvatljivom (Gillespie, 2018). Dodatni sloj kompleksnosti proizlazi iz činjenice da, iako sintetički CSAM može biti „bezžrtven“ u klasičnom smislu, on proizvodi sekundarne i difuzne oblike štete. Ovi oblici štete obuhvataju normalizaciju seksualnog nasilja nad djecom, jačanje devijantnih seksualnih obrazaca ponašanja, podsticanje potražnje za stvarnim materijalom seksualne eksploatacije, kao i potencijalnu retraumatizaciju stvarnih žrtava čije su slike, identitet ili vizuelne karakteristike posredno iskorištene u procesu treniranja modela vještačke inteligencije. Time se pojam štete pomjera sa individualnog na strukturni i simbolički nivo, što savremena viktimologija prepoznaje kao oblik difuzne viktimizacije (Walklate, 2015).

Sa stanovišta *mens rea*, je važno naglasiti da kod sintetičkog CSAM-a ne postoji deficit kriminalne namjere. Naprotiv, proizvodnja, distribucija ili pribavljanje ovakvog sadržaja gotovo po pravilu podrazumijevaju svjesno i ciljano ponašanje usmjereno na seksualnu stimulaciju kroz prikaze djece ili mladih. Činjenica da je sadržaj generisan vještačkom inteligencijom ne umanjuje svijest počinioca o njegovoj prirodi, niti o društvenoj opasnosti koju takav sadržaj objektivno nosi (Ost, 2009). Krivičnopravna kvalifikacija sintetičkog CSAM-a kao krivičnog djela sa apstraktnom opasnošću stoga predstavlja teorijski konzistentan i normativno opravdan odgovor na problem odsustva neposredne fizičke povrede konkretnog djeteta. Proizvodnja, distribucija ili posjedovanje ovakvih prikaza ne sankcionišu se zbog pojedinačnog ishoda, već zbog povećanja rizika po ključna zaštićena dobra, prije svega dostojanstvo djece, njihov psihoseksualni razvoj i opšti društveni interes suzbijanja seksualne eksploatacije maloljetnika. Time se krivičnopravna reakcija zasniva prvenstveno na preventivnoj funkciji prava, a ne isključivo na represiji već realizovane povrede (Duff, 2018). Naravno, ovakav normativni pristup zahtijeva strogo poštovanje načela zakonitosti i proporcionalnosti, kako bi se izbjegla prekomjerna kriminalizacija i osigurala jasna granica između kažnjivog ponašanja i zaštićene sfere slobode izražavanja. Upravo zbog toga, precizno i restriktivno normativno definisanje pojma sintetičkog CSAM-a predstavlja ključni uslov njegove legitimne inkriminacije u savremenom krivičnom pravu (Ashworth, 2013).

Načelo *ultima ratio* i granice krivičnopravne intervencije u kontekstu sintetičkog CSAM-a

Načelo *ultima ratio* predstavlja jedno od temeljnih ograničenja krivičnopravne intervencije u savremenim pravnim sistemima. Ono polazi od pretpostavke da krivično pravo, kao najrepresivniji instrument društvene kontrole, treba biti primijenjeno tek onda kada drugi pravni mehanizmi ne pružaju djelotvornu zaštitu zaštićenih pravnih dobara (Ashworth, 2013). U kontekstu sintetičkog materijala seksualnog zlostavljanja djece, primjena ovog načela zahtijeva pažljivo balansiranje između potrebe za efikasnom zaštitom djece i rizika od prekomjerne kriminalizacije u digitalnoj sferi (Husak, 2008).

Argument protiv krivičnopravne intervencije često se zasniva na tvrdnji da se sintetički CSAM može adekvatno regulisati sredstvima administrativnog prava, samoregulacijom digitalnih platformi ili opštim pravilima o slobodi izražavanja. Međutim, ovakvi mehanizmi pokazuju ozbiljna ograničenja u situacijama kada je riječ o sadržajima koji po svojoj prirodi direktno ugrožavaju temeljne vrijednosti društva, poput dostojanstva djece i zabrane njihove seksualne eksploatacije. U takvim slučajevima, nepostojanje jasne krivičnopravne zabrane može dovesti do normativne poruke tolerancije prema ponašanjima koja proizvode visoku društvenu opasnost (Duff, 2018). Primjena načela *ultima ratio* u ovom kontekstu ne znači apsolutno povlačenje krivičnog prava pred novim tehnologijama, već njegovo selektivno i precizno angažovanje. Krivičnopravna reakcija opravdana je onda kada se utvrdi da sintetički CSAM ne predstavlja samo pitanje individualnog izražavanja ili tehnološke inovacije, već obrazac ponašanja koji sistemski doprinosi normalizaciji seksualnog nasilja nad djecom, jačanju kriminalnih tržišta i eroziji zaštitnih mehanizama namijenjenih maloljetnicima (Gillespie, 2018; Ost, 2009).

Posebno je važno naglasiti da se primjena krivičnog prava u ovom području ne iscrpljuje u sankcionisanju, već ima i snažnu preventivnu i simboličku funkciju. Inkriminacija sintetičkog CSAM-a šalje jasnu normativnu poruku o neprihvatljivosti bilo kakvih oblika seksualizacije djece, bez obzira na to da li su prikazi „stvarni“ ili vještački generisani. Time krivično pravo djeluje kao instrument očuvanja temeljnih društvenih vrijednosti, a ne isključivo kao mehanizam reakcije na već nastalu štetu, što savremena doktrina prepoznaje kao legitimnu simboličku funkciju krivičnog prava (Feinberg, 1984; Duff, 2018). Ipak, poštovanje načela *ultima ratio* zahtijeva da krivičnopravne norme budu formulirane restriktivno i precizno, kako bi se izbjeglo zadiranje u zaštićenu sferu slobode izražavanja, umjetničkog stvaralaštva ili legitimnog istraživanja tehnologije vještačke inteligencije. Granica između kažnjivog ponašanja i dozvoljenog izraza mora biti jasno normativno određena, posebno imajući u vidu rizik arbitrarnog tumačenja i selektivne primjene prava. U tom smislu, međunarodni i evropski standardi, posebno Lanzarote konvencija i Direktiva 2011/93/EU, naglašavaju potrebu za preciznom i proporcionalnom kriminalizacijom uz očuvanje temeljnih prava (Council of Europe, 2007; European Parliament & Council, 2011).

U konačnici, primjena načela *ultima ratio* u odnosu na sintetički CSAM ne vodi ka zaključku o nelegitimnosti krivičnopravne intervencije, već ka zahtjevu za njenom pažljivo kalibriranom upotrebom. Krivično pravo se u ovom području ne pojavljuje kao prvi, već kao nužni odgovor na fenomen čija društvena opasnost prevazilazi kapacitete drugih regulatornih mehanizama, naročito kada je u pitanju zaštita djece i mladih kao posebno ranjive kategorije (Ashworth, 2013).

Krivična odgovornost za proizvodnju, distribuciju i posjedovanje AI-generisanog CSAM-a

Krivičnopravna analiza sintetičkog materijala seksualnog zlostavljanja djece zahtijeva jasno razgraničenje oblika ponašanja koji mogu predstavljati osnov krivične odgovornosti. Iako se u praksi i zakonodavstvu ovi oblici često tretiraju kumulativno, njihovo normativno razdvajanje od posebne je važnosti zbog različitog stepena društvene opasnosti, subjektivne odgovornosti i preventivne funkcije

krivičnog prava (Ashworth, 2013). U kontekstu AI-generisanog CSAM-a naročito se izdvajaju tri osnovna oblika: proizvodnja, distribucija i posjedovanje.

Proizvodnja sintetičkog CSAM-a predstavlja najteži oblik krivičnopravno relevantnog ponašanja. Ona podrazumijeva aktivno korištenje sistema vještačke inteligencije radi generisanja vizuelnih ili audiovizuelnih prikaza koji simuliraju seksualno zlostavljanje djece ili mladih. Iako u ovom procesu ne mora učestvovati konkretno dijete kao neposredna žrtva, društvena opasnost proizlazi iz činjenice da se svjesno stvara sadržaj namijenjen seksualnoj stimulaciji kroz prikaze maloljetnika. Kriminalna odgovornost u ovom slučaju zasniva se na jasnoj kriminalnoj namjeri, kao i na ulozi proizvodnje u održavanju i razvoju šireg tržišta seksualne eksploatacije djece, što savremena literatura prepoznaje kao ključni izvor štete u oblasti CSAM-a (Gillespie, 2018; Ost, 2009).

Distribucija obuhvata svako stavljanje sintetičkog CSAM-a u promet, uključujući dijeljenje putem digitalnih platformi, razmjenu u zatvorenim mrežama, kao i omogućavanje pristupa trećim licima. U krivičnopravnom smislu, distribucija predstavlja ključnu kariku u lancu društvene opasnosti, jer omogućava širenje sadržaja, normalizaciju seksualizacije djece i stvaranje potražnje za sličnim ili „autentičnijim“ materijalima. Upravo kroz distribuciju sintetički CSAM prelazi iz sfere individualnog ponašanja u domen sistemske ugroženosti, čime se dodatno opravdava krivičnopravna intervencija (Quayle & Taylor, 2003).

Posjedovanje sintetičkog CSAM-a predstavlja najkontroverzniji oblik krivične odgovornosti, naročito u kontekstu apstraktne opasnosti. Kriminalizacija samog posjedovanja ne zasniva se na neposrednoj šteti, već na normativnoj procjeni da takvo ponašanje doprinosi održavanju i legitimisanju tržišta seksualne eksploatacije djece. Savremena krivičnopravna teorija sve češće naglašava tzv. *demand-side criminalization*, prema kojoj i pasivni oblici konzumiranja ilegalnog sadržaja predstavljaju aktivan doprinos potražnji, te time i reprodukciji društveno štetnih obrazaca (Feinberg, 1984; Husak, 2008).

Posebnu pažnju u ovom kontekstu zahtijeva položaj djece i mladih kao potencijalnih subjekata krivičnopravnog rizika, naročito u segmentu posjedovanja i distribucije. Digitalna socijalizacija, radoznalost i nedovoljno razvijena svijest o pravnim posljedicama mogu dovesti do situacija u kojima maloljetnici dolaze u posjed ili čak dijele AI-generisani CSAM, bez jasne percepcije njegove kriminalne prirode. Ovakve situacije postavljaju dodatne izazove u pogledu primjene krivičnog prava, jer zahtijevaju balans između potrebe za zaštitom djece i opasnosti njihove sekundarne kriminalizacije, što savremena viktimologija i maloljetničko krivično pravo prepoznaju kao posebno osjetljivo područje (Walklate, 2015).

Iz perspektive *mens rea*, svi navedeni oblici ponašanja pretpostavljaju svijest o prirodi sadržaja i njegovoj usmjerenosti na seksualizaciju djece ili mladih. Činjenica da je materijal vještački generisan ne isključuje niti umanjuje krivičnu odgovornost ukoliko postoji svijest o njegovom sadržaju i namjeni. Upravo suprotno, upotreba vještačke inteligencije može predstavljati dodatni indikator promišljenosti i tehničke sofisticiranosti kriminalnog ponašanja (Duff, 2018).

U normativnom smislu, razlikovanje proizvodnje, distribucije i posjedovanja omogućava proporcionalniji krivičnopravni odgovor, usklađen sa stepenom društvene opasnosti pojedinog oblika ponašanja. Takav pristup ne samo da doprinosi pravnoj sigurnosti, već i stvara osnov za diferenciranu preventivnu politiku, koja je od posebne važnosti u zaštiti djece i mladih u digitalnom okruženju. Ovakva struktura kriminalizacije ujedno je u skladu sa međunarodnim i evropskim standardima koji zahtijevaju sankcionisanje svih ključnih karika u lancu seksualne eksploatacije djece, uključujući proizvodnju, distribuciju i posjedovanje (Council of Europe, 2007; European Parliament & Council, 2011).

Djeca i mladi kao subjekti krivičnopravnog rizika u digitalnom okruženju

Posebnu složenost u krivičnopravnoj analizi sintetičkog CSAM-a predstavlja položaj djece i mladih koji se, u digitalnom okruženju, mogu pojaviti ne samo kao objekti zaštite, već i kao subjekti ponašanja koja potpadaju pod obilježja krivičnog djela. Ova dvostruka pozicija dovodi u pitanje tradicionalnu dihotomiju žrtva–počinitelj i zahtijeva nijansiran pristup koji uvažava razvojne, socijalne i tehnološke specifičnosti maloljetnika (Duff, 2018; Walklate, 2015).

Digitalna socijalizacija djece i mladih odvija se u okruženju obilježenom visokom dostupnošću vizuelnog sadržaja, anonimnošću i brzim širenjem informacija. U takvom kontekstu, mladi mogu relativno lako doći u kontakt sa AI-generisanim prikazima seksualizovanog nasilja nad djecom, bilo pasivnim konzumiranjem, bilo kroz razmjenu sadržaja unutar zatvorenih digitalnih zajednica. Granica između radoznalosti, socijalnog pritiska i krivičnopravno relevantnog ponašanja u tim situacijama često je nejasna, naročito za maloljetnike koji nemaju razvijenu svijest o pravnim posljedicama svojih digitalnih aktivnosti, što razvojna kriminologija prepoznaje kao tipičan obrazac rizičnog ponašanja u adolescenciji (Yar, 2012).

Krivičnopravni rizik posebno dolazi do izražaja u pogledu posjedovanja i distribucije sintetičkog CSAM-a. Dok je kod odraslih lica kriminalna odgovornost u ovim slučajevima relativno jasno utemeljena, primjena istih normi na djecu i mlade otvara pitanje proporcionalnosti i svrhe kažnjavanja. Postoji realna opasnost da stroga i formalistička primjena krivičnog prava dovede do sekundarne viktimizacije, kriminalizacije razvojno uvjetovanih ponašanja i dugoročnih negativnih posljedica po psihosocijalni razvoj mladih osoba (Walklate, 2015). Istovremeno, potpuno izuzimanje djece i mladih iz sfere krivičnopravne relevantnosti nosi sopstvene rizike. Tolerisanje distribucije ili razmjene seksualizovanih prikaza djece, čak i kada su oni vještački generisani, može doprinijeti normalizaciji nasilja, jačanju devijantnih obrazaca ponašanja i postupnom uključivanju mladih u šire kriminalne mreže (Quayle & Taylor, 2003). Zbog toga se krivičnopravni odgovor ne može svesti na jednostavnu dihotomiju kažnjavanja ili nekažnjavanja, već mora biti usmjeren ka razlikovanju stepena odgovornosti i svrhe intervencije.

U tom smislu, krivično pravo mora djelovati u sinergiji sa sistemima maloljetničkog pravosuđa, obrazovanja i socijalne zaštite. Umjesto represivnog pristupa, prioritet treba dati mjerama koje imaju preventivni, vaspitni i rehabilitacioni karakter, naročito u slučajevima u kojima je učešće djeteta ili mladog lica ograničeno na posjedovanje ili nenamjernu distribuciju sadržaja. Takav pristup u skladu je sa načelom najboljeg interesa djeteta i savremenim standardima maloljetničkog pravosuđa, kako ih prepoznaje Konvencija o pravima djeteta i Opšti komentar br. 25 o pravima djece u digitalnom okruženju (United Nations, 1989; UN Committee on the Rights of the Child, 2021).

Poseban problem predstavlja činjenica da sintetički CSAM, zbog svoje „bezžrtvene“ prirode, može biti percipiran kao manje štetan ili čak dozvoljen oblik digitalnog sadržaja. Ova percepcija dodatno povećava rizik da djeca i mladi postanu aktivni učesnici u njegovoj distribuciji, bez svijesti da se radi o ponašanju koje ozbiljno ugrožava temeljne društvene vrijednosti. U tom kontekstu, jasna normativna zabrana, praćena edukativnim i preventivnim mjerama, ima važnu ulogu u formiranju pravne i moralne svijesti mladih u digitalnom prostoru (Gillespie, 2018).

Prema tome, položaj djece i mladih u kontekstu sintetičkog CSAM-a zahtijeva diferenciran i osjetljiv krivičnopravni pristup, koji istovremeno prepoznaje njihovu ranjivost i potencijalnu odgovornost. Krivično pravo u ovom području ne smije djelovati isključivo kao instrument represije, već kao dio šireg zaštitnog sistema usmjerenog na sprečavanje viktimizacije, smanjenje kriminalnog rizika i očuvanje najboljeg interesa djeteta. Upravo na toj osnovi moguće je uspostaviti ravnotežu između potrebe za zaštitom društva i obaveze da se djeci i mladima pruži adekvatna podrška u savladavanju izazova digitalnog okruženja (Duff, 2018).

Normativni okvir i komparativne lekcije

Razmatranje krivičnopravne relevantnosti sintetičkog materijala seksualnog zlostavljanja djece ne može se zadržati isključivo u granicama nacionalnog prava, budući da se radi o fenomenu koji je istovremeno transnacionalan, tehnološki posredovan i normativno oblikovan međunarodnim obavezama država u oblasti zaštite djece. Upravo zbog toga, analiza domaćih krivičnih zakonodavstava mora biti postavljena u širi kontekst međunarodnih i evropskih standarda, kao i komparativnih rješenja koja nude korisne lekcije za razumijevanje granica i mogućnosti krivičnopravne intervencije (Ashworth, 2013).

Na međunarodnom nivou, osnovni normativni okvir uspostavljen je Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, koja državama nameće obavezu da preduzmu sve odgovarajuće mjere radi zaštite djece od seksualne eksploatacije i zloupotrebe. Ova opšta obaveza dodatno je precizirana Fakultativnim protokolom o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, koji zahtijeva kriminalizaciju proizvodnje, distribucije i posjedovanja dječje pornografije, bez uslovljavanja postojanjem konkretne, identifikabilne žrtve. Time se već na međunarodnom nivou uspostavlja normativna osnova za tretiranje ovih djela kao delikata apstraktne opasnosti, kod kojih je fokus na zaštiti djece kao kolektivnog pravnog dobra (United Nations, 1989; United Nations, 2000). Posebno važnu ulogu u evropskom kontekstu ima Lanzarote konvencija Vijeća Evrope, koja pojam dječje pornografije definiše široko, obuhvatajući vizuelne prikaze djeteta u seksualno eksplicitnom kontekstu, ali i situacije u kojima je riječ o realističnim prikazima nepostojećeg djeteta ili lica koje izgleda kao dijete. Ovakav normativni pristup svjesno napušta strogo ontološko pitanje da li je prikazano dijete „stvarno“, te fokus preusmjerava na samu seksualizaciju djece kao društveno neprihvatljiv obrazac ponašanja (Council of Europe, 2007).

Na nivou Evropske unije, Direktiva 2011/93/EU o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualne eksploatacije djece i dječje pornografije dodatno operacionalizuje ove standarde, obavezujući države članice da kriminalizuju ne samo proizvodnju i distribuciju, već i posjedovanje, kao i svjesno pristupanje dječjoj pornografiji putem informaciono-komunikacionih tehnologija. Iako Direktiva nije donesena u kontekstu savremenog razvoja generativne vještačke inteligencije, njena normativna logika je izrazito kompatibilna sa konceptom sintetičkog CSAM-a, jer polazi od pretpostavke da je sama dostupnost i cirkulacija seksualizovanih prikaza djece društveno opasna, nezavisno od postojanja konkretne individualne štete (European Parliament & Council, 2011).

U tom širem normativnom okviru, važeća krivična zakonodavstva u Bosni i Hercegovini pokazuju da domaći zakonodavac već raspolaže pravnim instrumentima koji su, makar implicitno, sposobni da obuhvate sintetički CSAM. Krivični zakoni Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine definišu dječju pornografiju kao materijal koji prikazuje dijete, realno prikazano nepostojeće dijete ili lice koje izgleda kao dijete u stvarnom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju (KZ FBiH; KZ BD BiH). Ovakva formulacija ima značajnu normativnu implikaciju, jer raskida vezu između krivične odgovornosti i postojanja stvarne, identifikabilne žrtve, omogućavajući krivičnopravnu reakciju i u slučajevima u kojima je sadržaj u potpunosti vještački generisan.

Dalje, inkriminacija proizvodnje, distribucije, posjedovanja i svjesnog pristupanja dječjoj pornografiji putem informaciono-komunikacionih tehnologija u ovim zakonima potvrđuje da se radi o krivičnim djelima čija se društvena opasnost ne iscrpljuje u neposrednoj šteti, već u održavanju i širenju seksualizacije djece kao društveno neprihvatljivog fenomena (Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine).

Krivični zakon Bosne i Hercegovine, iako na državnom nivou ne razrađuje detaljno pitanja dječje pornografije u istom obimu kao entitetski propisi, ipak sadrži norme koje osiguravaju

implementaciju međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine u ovoj oblasti, čime se uspostavlja vertikalna povezanost između međunarodnih standarda i domaćeg krivičnog prava.

Komparativna iskustva dodatno potvrđuju trend udaljavanja od modela koji inkriminaciju veže isključivo za snimke stvarnog zlostavljanja. U Ujedinjenom Kraljevstvu, koncept tzv. pseudo-fotografija omogućava obuhvatanje računalno generisanih i digitalno manipulisanih slika koje izgledaju kao fotografije djece (Gillespie, 2018). Njemačko krivično pravo kroz §184b Krivičnog zakonika obuhvata i realistične prikaze seksualnih aktivnosti djece, preusmjeravajući normativni fokus sa ontološkog statusa slike na njenu društvenu opasnost. Slično tome, kanadski i australijski modeli usvajaju šire definicije materijala seksualnog zlostavljanja djece, prepoznajući difuznu i društvenu prirodu štete (Ost, 2009). Istovremeno, komparativna praksa upozorava i na granice kriminalizacije. Iskustvo Sjedinjenih Američkih Država pokazuje da preširoko definisanje virtualne dječje pornografije može dovesti do ustavnopravnih dilema u pogledu slobode izražavanja, posebno kada normativna veza sa zaštitom djece nije dovoljno jasno uspostavljena (*Ashcroft v. Free Speech Coalition*, 2002). Ova iskustva potvrđuju značaj načela zakonitosti i proporcionalnosti, te potrebu za preciznim normativnim definisanjem pojma sintetičkog CSAM-a (Ashworth, 2013). U cjelini posmatrano, međunarodni, evropski i komparativni normativni okvir ukazuje da krivičnopravna inkriminacija sintetičkog CSAM-a ne predstavlja kvalitativni iskorak izvan postojećih principa, već njihovu logičnu evoluciju u svjetlu tehnološkog razvoja. Postojeća rješenja u Bosni i Hercegovini već sadrže ključne elemente koji omogućavaju takvo tumačenje, posebno kroz široke definicije dječje pornografije i prihvatanje modela krivičnih djela sa apstraktnom opasnošću. Time se uspostavlja čvrsta normativna osnova za dalju teorijsku i praktičnu razradu pitanja sintetičkog CSAM-a, kao i za njegovo povezivanje sa viktimološkim konceptima difuzne štete i sekundarne viktimizacije.

Viktimološki aspekti sintetičkog CSAM-a

Fenomen sintetičkog materijala seksualnog zlostavljanja djece predstavlja poseban izazov za savremenu viktimologiju, jer dovodi u pitanje tradicionalne koncepcije žrtve, viktimizacije i štete. Za razliku od klasičnih oblika seksualnog nasilja nad djecom, u kojima je žrtva jasno identifikovana i neposredno pogođena krivičnim djelom, sintetički CSAM često funkcioniše u normativnoj i empirijskoj „sivoj zoni“, u kojoj izostaje direktna fizička povreda konkretnog djeteta, ali se istovremeno proizvode ozbiljne i višeslojne viktimološke posljedice (Walklate, 2015). U tom smislu, sintetički CSAM se ne može adekvatno analizirati kroz tradicionalni, individualizovani model viktimiteta, već zahtijeva primjenu koncepta difuzne i kolektivne viktimizacije. Šteta se ne manifestuje primarno kroz povredu jednog djeteta, već kroz narušavanje simboličkog, psihološkog i društvenog položaja djece kao posebno ranjive grupe. Seksualizacija djece, čak i u potpuno vještački generisanim prikazima, proizvodi normalizaciju nasilnih obrazaca, legitimizuje devijantne seksualne interese i doprinosi stvaranju društvenog okruženja u kojem se granice prihvatljivog postupno pomjeraju (Fattah, 1991; Garland, 2001).

Jedan od ključnih viktimoloških problema sintetičkog CSAM-a jeste brisanje granice između stvarne i konstruisane štete. Iako se u pojedinim slučajevima može tvrditi da „nijedno stvarno dijete nije povrijeđeno“, takva tvrdnja zanemaruje činjenicu da se modeli vještačke inteligencije često treniraju na stvarnim vizuelnim podacima, uključujući i slike maloljetnika, te da sintetički prikazi mogu inkorporirati prepoznatljive fizičke karakteristike, identitete ili obrasce ponašanja stvarnih osoba. Time se stvarne žrtve seksualnog nasilja ili djeca čije su slike zloupotrijebljene mogu suočiti sa sekundarnom i trajnom viktimizacijom, koja nije vezana za jedan događaj, već za stalnu reprodukciju i cirkulaciju nasilnog sadržaja (Citron & Chesney, 2019). Posebno je važno istaći da viktimološka šteta u ovom kontekstu nije ograničena na prošle ili postojeće žrtve. Sintetički CSAM proizvodi i preventivno relevantnu viktimizaciju, usmjerenu prema potencijalnim budućim žrtvama.

Normalizacija seksualnih prikaza djece povećava toleranciju prema nasilju, jača potražnju za sličnim sadržajem i može djelovati kao „ulazna tačka“ ka realnim oblicima seksualne eksploatacije. U tom smislu, viktimološka analiza potvrđuje opravdanost krivičnopravnog pristupa zasnovanog na apstraktnoj opasnosti, jer šteta prethodi, ali i nadilazi, pojedinačni čin zlostavljanja (Quayle & Taylor, 2003).

Transformacija pojma žrtve naročito dolazi do izražaja u situacijama u kojima se djeca i mladi pojavljuju u ambivalentnoj ulozi – istovremeno kao potencijalne žrtve i kao akteri rizičnih ponašanja. Mladi koji dolaze u kontakt sa sintetičkim CSAM-om, bilo kroz pasivno konzumiranje ili aktivnu razmjenu sadržaja, mogu biti izloženi ozbiljnim psihološkim i razvojno-štetnim posljedicama, uključujući desenzitizaciju prema nasilju, iskrivljeno shvatanje seksualnosti i normalizaciju eksploatatorskih obrazaca. Viktimološki gledano, takva lica ne mogu se posmatrati isključivo kroz prizmu odgovornosti, već i kao sekundarne ili rizične žrtve digitalnog okruženja (Yar, 2012). Dodatni sloj viktimološke problematike odnosi se na simboličku viktimizaciju djece kao društvene kategorije. Seksualizovani prikazi djece, bez obzira na njihovu „stvarnost“, narušavaju temeljni društveni konsenzus o djetinjstvu kao periodu posebne zaštite, razvoja i autonomije od seksualnih pritisaka. U tom smislu, šteta koju proizvodi sintetički CSAM nije samo individualna ili psihološka, već duboko normativna: ona podriva društvene vrijednosti na kojima počiva zaštita djece i legitimizuje njihovu instrumentalizaciju u svrhu seksualne gratifikacije (Christie, 1986).

Posebnu ulogu u viktimološkoj analizi ima i pitanje sekundarne viktimizacije putem institucija i medija. Neadekvatno izvještavanje, senzacionalistički diskurs i neprecizna terminologija mogu dodatno pojačati stigmatizaciju djece i mladih, kao i banalizovati ozbiljnost štete koju proizvode sintetički prikazi seksualnog nasilja. U tom kontekstu, viktimologija se nužno prepliće sa etikom medija i odgovornošću javnih aktera da prepoznaju i artikulišu štetu koja nije uvijek vidljiva, ali je duboko stvarna (Powell & Henry, 2017). Viktimološki aspekti sintetičkog CSAM-a potvrđuju da odsustvo neposredne fizičke povrede ne znači odsustvo žrtve, već zahtijeva šire i sofisticiranije razumijevanje viktimiteta. Žrtva u ovom kontekstu nije nužno pojedinac sa jasnim identitetom, već dijete kao nosilac dostojanstva, razvoja i prava na zaštitu od seksualizacije. Upravo ta viktimološka perspektiva omogućava koherentno povezivanje krivičnopravnih, preventivnih i društvenih odgovora na izazove koje donosi upotreba vještačke inteligencije u oblasti seksualne eksploatacije djece (Walklate, 2015).

Izazovi medijskog izvještavanja o sintetičkom CSAM-u

Fenomen sintetičkog materijala seksualnog zlostavljanja djece ne otvara samo složena pravna i viktimološka pitanja, već i nove izazove za medijsku etiku i digitalnu pismenost. Prema izvještaju Fondacije za nadzor Interneta (Internet Watch Foundation -IWF) za 2026. godinu, vještačka inteligencija sve se češće koristi za stvaranje materijala seksualnog zlostavljanja djece. Ukupno je IWF procijenio 8.029 AI generiranih slika i video-zapisa kao realistične prikaze seksualnog zlostavljanja djece. Tokom 2025. godine identifikovana su 3.443 AI generirana video-zapisa, što ukazuje na porast ovog problema (Csi.hr, 2025). Za razliku od drugih oblika digitalnog kriminaliteta, medijsko izvještavanje o sintetičkom CSAM-u suočava se sa posebno osjetljivim problemom: potreba da se javnost upozori na novu prijetnju mora biti pažljivo uravnotežena sa obavezom da se ne proizvede dodatna šteta.

Prvi važan izazov za medije odnosi se na rizik od nenamjerne promocije AI alata. Kada mediji, u namjeri da upozore javnost, detaljno opisuju aplikacije, platforme ili digitalne servise koji omogućavaju generisanje seksualizovanih prikaza djece ili manipulaciju fotografijama maloljetnika, postoji realna opasnost da takvo izvještavanje posluži i kao “informativni vodič” potencijalnim počiniocima. Zbog toga odgovorno izvještavanje mora biti usmjereno na objašnjenje fenomena, njegovih posljedica i načina suzbijanja, a ne na popularizaciju konkretnih tehničkih rješenja, naziva

aplikacija ili dostupnih digitalnih foruma, platformi i sajtova. Drugi izazov tiče se same vizualizacije problema. Savremeno novinarstvo u velikoj mjeri počiva na vizuelnim dokazima, fotografijama i video-zapisima koji pojačavaju uvjerljivost izvještavanja. Međutim, kod sintetičkog CSAM-a upravo svako prikazivanje, čak i kada je riječ o zamagljenim ili djelimično prikrivenim sadržajima, može predstavljati ozbiljno etičko i pravno pitanje. Umjesto oslanjanja na vizuelnu senzaciju, mediji bi u ovim slučajevima morali pribjegavati apstraktnim ilustracijama, informativnim grafikama i analitičkom tekstu. Treći izazov odnosi se na pitanje dokazivosti i verifikacije. Sa razvojem generativne vještačke inteligencije, mediji će se sve češće susretati sa snimcima i prikazima za koje sami neće moći pouzdano utvrditi da li su autentični ili vještački generisani. U takvim slučajevima, novinari i redakcije ne smiju preuzimati ulogu digitalnih forenzičara niti samostalno donositi zaključke o stvarnosti ili lažnosti određenih sadržaja. Umjesto toga, neophodno je oslanjanje na potvrđene informacije nadležnih institucija, policijskih agencija, tužilaštava i specijalizovanih stručnih tijela.

Analiza medijskog diskursa, ali i rezultati odgovora fokus grupe koju smo realizovali onlajn putem sa 20 novinara/ki iz Bosne i Hercegovine, pokazuje da izvještavanje o sintetičkom CSAM-u trenutno oscilira između tri vodeća modela. Prvi je tehnološki alarmizam (tehnološka panika), odnosno senzacionalističko predstavljanje vještačke inteligencije kao sile koja „izmiče kontroli“, pri čemu se odgovornost često premješta sa konkretnih počinilaca na samu tehnologiju (Banjaluka24.com, 2023). Drugi je etičko-pravni diskurs, koji fokus stavlja na regulatorne praznine, potrebu za novim normativnim rješenjima i odgovornost tehnoloških kompanija. Treći model jeste kriminalistički fokus, u kojem se izvještava prvenstveno kroz sprovedene policijske akcije, istrage i suzbijanje mreža koje distribuiraju materijal seksualnog zlostavljanja djece, naročito na dark webu (tamnom vebu) i zatvorenim digitalnim kanalima. Upravo kriminalistički fokus pokazuje da sintetički CSAM nije teorijski ili futuristički problem, već raširena bezbjednosna prijetnja. Postoje i primjeri međunarodnih akcija, uključujući veliku policijsku operaciju usmjerenu na mreže povezane sa seksualnim zlostavljanjem djece, kao i slučaj iz Bosne i Hercegovine, gdje su domaće policijske strukture učestvovale u međunarodnim aktivnostima protiv distribucije AI-generisanog materijala (Dnevni.ba, 2025). Takvi primjeri potvrđuju da Bosna i Hercegovina nije izuzeta od globalnih fenomena, niti nove vrste kriminaliteta.

Potreba za edukacijom o vještačkoj inteligenciji i digitalnoj sigurnosti

Medijska etika trebala bi biti zasnovana na nekoliko osnovnih principa: izbjegavanju senzacionalističkog jezika, nekorištenju spornih ili sugestivnih vizuelnih prikaza, nenavođenju konkretnih alata i platformi koje mogu poslužiti za zloupotrebu, te oslanjanju na provjerene institucionalne izvore i činjenice. Uradili smo mini istraživanje, koje je provedeno s ciljem ispitivanja u kojoj mjeri predstavnici medija u Bosni i Hercegovini prate savremene trendove u oblasti vještačke inteligencije, kao i procjene potrebe za dodatnom edukacijom u ovoj oblasti. Poseban fokus stavljen je na razumijevanje nivoa poznavanja AI alata i sposobnosti prepoznavanja AI generisanog sadržaja. U istraživanju je primijenjena kvalitativna metoda fokus grupe, koja je obuhvatila ukupno 20 novinara i novinarki iz različitih medija. Istraživanje je realizovano online tokom marta 2026. godine, čime je omogućeno uključivanje ispitanika iz različitih profesionalnih i geografskih sfera. Kao istraživački instrument korišten je polustruktuisan upitnik sa ključnim pitanjima koja su se odnosila na: nivo upoznatosti s AI alatima, potrebu za dodatnom edukacijom i sposobnost prepoznavanja sadržaja generisanog pomoću AI tehnologija. Analiza prikupljenih odgovora provedena je metodom tematske analize, kojom su identifikovani dominantni obrasci i stavovi. Rezultati ukazuju da većina ispitanika smatra da predstavnici medija prate razvoj AI alata, ali na površnom nivou, bez dubljeg razumijevanja njihovih mogućnosti i ograničenja. Upotreba AI tehnologija u novinarstvu najčešće se svodi na osnovne funkcionalnosti, pri čemu se novinari „snalaze u hodu“ i dominantno koriste besplatne verzije

alata poput ChatGPT. Ključni nalaz istraživanja odnosi se na izraženu saglasnost ispitanika o potrebi dodatne edukacije. Čak 90% učesnika (n = 18 od ukupno 20) ističe da je edukacija u oblasti vještačke inteligencije neophodna. Ispitanici naglašavaju da edukacija treba biti višedimenzionalna i obuhvatiti ne samo tehničku upotrebu alata, već i razumijevanje, kao i etičke i bezbjednosne aspekte. Jedan od sipitanika je naveo da "nije problem naučiti koristiti alate, ali jeste shvatiti posljedice zloupotrebe korištenja i etiku". Dodatno, istaknuta je potreba za jačanjem digitalne pismenosti publike, s obzirom na to da razvoj AI tehnologija značajno utiče i na način na koji građani konzumiraju i interpretiraju medijski sadržaj. Kada je riječ o prepoznavanju AI generisanog sadržaja, rezultati ukazuju na određeni nivo nesigurnosti među ispitanicima. Ispitanici naglašavaju da napredak tehnologije otežava pouzdano razlikovanje autentičnog i generisanog sadržaja, posebno kada su u pitanju fotografije. Jedan ispitanik je rekao da kada je u pitanju prepoznavanje sintetički generisanog sadržaja "lako se može upasti u zamku da se ne prepozna šta je stvarno, a šta nije".

Uprkos ograničenjima istraživanja, koja se odnose na relativno mali uzorak i kvalitativni karakter prikupljenih podataka, nalazi jasno ukazuju na potrebu uspostavljanja sistemskog i kontinuiranog pristupa edukaciji novinara u oblasti vještačke inteligencije, naročito u kontekstu profesionalnog, odgovornog i etički utemeljenog izvještavanja o novim i kompleksnim fenomenima. Istovremeno, edukacija ne može biti ograničena isključivo na medijske profesionalce, već mora obuhvatiti širi društveni okvir. Razvoj digitalnih tehnologija i sve prisutnija upotreba AI alata nameću potrebu za jačanjem digitalne pismenosti, unapređenjem obrazovnih programa, kao i kontinuiranom edukacijom roditelja i šire javnosti o pitanjima digitalne bezbjednosti. Mnogi autori, među kojima je i Mark Gudmen, posebno ukazuju na važnost edukacije djece o sajber i digitalnoj sigurnosti, te da je krajnje vrijeme djecu i odrasle naučiti "kako da povade elektronske zube kriminalu" (Gudmen, 2017). Kako se navodi i u smjernicama o zaštiti djece na internetu, više nije održivo praviti oštru razliku između „stvarnog" i „digitalnog" svijeta, jer su iskustva djece i mladih danas duboko oblikovana njihovom međusobnom povezanošću (International Telecommunication Union, 2020). Upravo zato i mediji, zajedno sa zakonodavcem, obrazovnim sistemom i institucijama zaštite, moraju razvijati nove standarde odgovora na pojave poput sintetičkog CSAM-a.

Zaključak

Sintetički CSAM predstavlja jedan od najsloženijih izazova savremenog digitalnog doba, jer briše granice između stvarnog i generisanog, između neposredne povrede i difuzne društvene štete, kao i između klasičnih uloga žrtve i počinioca. Iako u pojedinim slučajevima izostaje neposredno zlostavljanje konkretnog djeteta, pravna i viktimološka analiza pokazuje da takav sadržaj ne može biti posmatran kao fikcija. Njegova društvena opasnost ogleda se u normalizaciji seksualizacije djece, jačanju potražnje za eksploatatorskim sadržajima, mogućnosti sekundarne viktimizacije i narušavanju temeljnih vrijednosti na kojima počiva zaštita djece i djetinjstva. Dodatnu složenost ovog opasnog fenomena uslovljava činjenica da se tehnologija razvija izuzetno brzo, čime se kontinuirano mijenjaju i oblici kriminaliteta. Vještačka inteligencija dozvoljava nove modalitete zloupotrebe, kako od strane pojedinaca, tako i organizovanih kriminalnih mreža, koje koriste tehnološke inovacije za prikrivanje identiteta, širenje spornog sadržaja i izbjegavanje odgovornosti. Upravo zbog te dinamičnosti, tradicionalni mehanizmi reagovanja često zaostaju za praksom, što zahtijeva fleksibilnije i proaktivne pristupe u suzbijanju ovih pojava. Zbog toga sintetički CSAM zahtijeva interdisciplinaran odgovor koji povezuje krivično pravo, viktimologiju, medijsku etiku i preventivne politike. Postojeći međunarodni i evropski standardi, kao i pojedina domaća zakonodavna rješenja, ukazuju da normativna osnova za reagovanje već postoji, ali da je neophodna njena dalja razrada i kontinuirano

prilagođavanje ubrzanim tehnološkim promjenama. U tom procesu, od ključne je važnosti unaprijediti saradnju između institucija, tehnoloških kompanija, medija, organizacija civilnog društva i drugih važnih aktera, kako bi se osigurao efikasniji odgovor na nove oblike digitalnog nasilja i eksploatacije. Istovremeno, odgovorno medijsko izvještavanje ima značajnu preventivnu i edukativnu funkciju. U kontekstu brzog razvoja tehnologije, znanja i vještine u vezi sa prepoznavanjem, razumijevanjem i odgovornim korištenjem digitalnih alata moraju se stalno nadograđivati. Edukacija o vještačkoj inteligenciji i njenim potencijalnim zloupotrebama, kao i razvoj digitalne pismenosti građana, predstavljaju ključne mehanizme prevencije i jačanja otpornosti društva. Konstruktivan odgovor na ove izazove podrazumijeva razvoj sveobuhvatnih strategija koje uključuju: kontinuirano usavršavanje zakonodavnog okvira, ulaganje u specijalizovane kapacitete za digitalne istrage, jačanje međunarodne saradnje, kao i integraciju edukativnih programa o digitalnoj sigurnosti i vještačkoj inteligenciji u formalno i neformalno obrazovanje. Posebno je važno razvijati preventivne modele koji će djelovati prije nego što dođe do zloupotrebe, kroz podizanje svijesti i osnaživanje korisnika digitalnih tehnologija. Adekvatan odgovor na sintetički CSAM ne podrazumijeva samo kriminalizaciju određenih oblika ponašanja, već i šire društveno opredjeljenje da se dostojanstvo, sigurnost i najbolji interes djeteta i mladih zaštite i u digitalnom prostoru. Osiguravanje sigurnog digitalnog okruženja za djecu i mlade zahtijeva neprestanu budnost, pravovremeno prepoznavanje i prijavljivanje sumnjivih aktivnosti, kao i proaktivan, koordinisan i dugoročan angažman svih društvenih aktera. Samo kroz takav integrisan i kontinuiran pristup moguće je odgovoriti na izazove koje donosi ubrzana digitalna transformacija i potencijalne "zločine budućnosti" te očuvati temeljne društvene vrijednosti u galopirajućem digitalnom okruženju.

Reference:

Ashworth, A. (2013). *Principles of criminal law* (7th ed.). Oxford University Press.

Christie, N. (1986). The ideal victim. In E. Fattah (Ed.), *From crime policy to victim policy* (pp. 17-30). Macmillan.

Citron, D. K., & Chesney, R. (2019). Deepfakes and the new disinformation war. *Foreign Affairs*, 98(1), 147–155.

Duff, R. A. (2018). *The realm of criminal law*. Oxford University Press.

Fattah, E. (1991). *Understanding criminal victimization*. Prentice Hall.

Feinberg, J. (1984). *Harm to others*. Oxford University Press.

Garland, D. (2001). *The culture of control*. Oxford University Press.

Gillespie, A. (2018). *Child pornography: Law and policy*. Routledge.

Gudmen, M. (2017). *Zločini budućnosti*. Beograd: Laguna.

Husak, D. (2008). *Overcriminalization: The limits of the criminal law*. Oxford University Press.

Ost, S. (2009). *Child pornography and sexual grooming: Legal and societal responses*. Cambridge University Press.

Powell, A., & Henry, N. (2017). *Sexual violence in a digital age*. Palgrave Macmillan.

Quayle, E., & Taylor, M. (2003). Child pornography and the internet: Perpetuating a cycle of abuse. *Deviant Behavior*, 24(4), 331–361.

Simester, A., & von Hirsch, A. (2011). *Crimes, harms, and wrongs: On the principles of criminalisation*. Hart Publishing.

Walklate, S. (2015). *Handbook of victimology*. Routledge.

Yar, M. (2012). *Cybercrime and society* (2nd ed.). Sage.

Council of Europe. (2007). *Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention)*.

United Nations. (1989). *Convention on the Rights of the Child*.

United Nations. (2000). *Optional Protocol on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography*.

European Parliament & Council. (2011). *Directive 2011/93/EU on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography.*

UN Committee on the Rights of the Child. (2021). *General Comment No. 25 on children's rights in relation to the digital environment*.

U.S. Supreme Court. (2002). *Ashcroft v. Free Speech Coalition*, 535 U.S. 234.

Csi.hr. (2026). *Europol: Ugašeno više od 373.000 stranica na dark webu vezanih za zlostavljanje djece*. https://csi.hr/2026/03/20/europol-ugaseno-vise-od-373-000-stranica-na-dark-webu-vezanih-za-zlostavljanje-djece/

Csi.hr. (2026). *AI generirani sadržaji seksualnog zlostavljanja djece eksplodirali: Broj videozapisa porastao za 26.385 posto*. https://csi.hr/2026/03/31/ai-generirani-sadrzaji-seksualnog-zlostavljanja-djece-eksplodirali-broj-videozapisa-porastao-za-26-385-posto/

Dnevni.ba. (2025). *Pedofili koriste AI da manipuliraju dječjim fotografijama.* https://www.dnevni.ba/clanak/pedofili-koriste-ai-da-manipuliraju-djecjim-fotografijama

International Telecommunication Union. (2020). *Smjernice za kreatore politika o zaštiti djece na internetu.* https://docs.rak.ba/articles/10f44539-76c7-4d3f-8f51-66e3db6d8b5b.pdf

Banjaluka24.com. (2023). *Vještačka inteligencija izmakla kontroli: Napravila slike nagih djevojčica iz Španije, dječaci ih dijelili na mrežama*. https://banjaluka-24.com/vjestacka-inteligencije-izmakla-kontroli-napravila-slike-nagih-djevojcica-iz-spanije-djecaci-ih-dijelili-na-mrezama/

LEGAL, VICTIMOLOGICAL, AND MEDIA CHALLENGES OF AI-SYNTHESIZED CHILD ABUSE DEPICTIONS AS A NEW FORM OF DIGITAL RISK

Vesna Iliktarević, MA

Filip Novaković, LL.M.

Abstract: *The development of artificial intelligence is transforming not only the digital industry and communication patterns, but also the nature of contemporary criminality. Among the most alarming phenomena is synthetic child sexual abuse material (synthetic CSAM), which includes computer-generated images and deepfake videos that realistically simulate the sexual exploitation of minors. Although such content does not always involve an identifiable real victim, its visual realism, social impact, and potential to normalize sexual violence against children produce serious legal and victimological consequences. This paper examines synthetic CSAM as a new form of digital risk, with particular attention to its criminal-law relevance, diffuse forms of victimization, and the challenges of media reporting. Special attention is devoted to children and young people, both as potential victims of secondary victimization and as subjects of criminal-law risk. The paper emphasizes the need for an interdisciplinary and normatively precise response by society and public institutions.*

Keywords: *synthetic CSAM, artificial intelligence, children and youth at risk, victimology, media ethics.*